

Kommentarer till kritiska synpunkterna på min föreläsning om Arv och miljö.

Nedan följer mina kommentarer till de brev som studenten NN har skickat till kursledningen och i vilket hon framför kritik mot min föreläsning om arv och miljö. Utdrag ur NNs text återges med typsnittet Times och mina kommentarer med Arial.

Innan jag går in på de specifika punkter hon tar upp, vill jag påpeka att NN framförde sina invändningar i brev till kursledningen redan innan hon hört föreläsningen. Tydligare kan det knappast illustreras att hon haft en negativ förhandsinställning. Det är troligt att detta har bidragit till hennes, enligt min uppfattning, ensidiga och tendentiösa tolkningar av det hon hört.

1. Germund Hesslow började föreläsningen med olika exempel på saker som folk skulle kunna fråga oss som läkare och som vi skulle kunna besvara. Bland annat var en av frågorna *“På vårt dagis försöker dom ta bort könsstereotypa beteenden. Kan det verkligen fungera?”* Eftersom Hesslow den resterande tiden driver tesen att miljö är oväsentligt för beteende och personlighet är det ju tydligt att Hesslow menar att det inte fungerar.

Min föreläsning har väckt reaktioner tidigare och när man inte har lyckats påvisa några sakfel, har vissa personer istället angräpat den genom att ifrågasätta om den alls behövs. För att förklara varför en föreläsning om arv och miljö verkligen har en plats i läkarutbildningen, har jag valt att inleda med några exempel på frågor som t.ex. en distriktsläkare kan få från patienter och som denne bör kunna ge genomtänkta och informerade svar på. I inledningen till föreläsningen om arv och miljö, *alltså inte specifikt timmen om könsskillnader*, illustrerar jag med följande frågor:

- a) *Min son har schizofreni. Många säger att sånt beror på föräldrarna och antyder att det är mitt fel. Kan det vara så? Jag har alltid försökt vara en god förälder.*
- b) *På vårt dagis försöker dom ta bort könsstereotypa beteenden. Kan det verkligen fungera?*
- c) *Jag misstänker att min son är homosexuell. Dom säger att det beror på mamman. Kan man påverka det med psykoterapi?*
- d) *Jag har en benägenhet att reagera med stark ångest. Kan det vara ett resultat av trauman i barndomen?*

Här finns således ingen vinkling mot just könsskillnader. Påståendet att jag i föreläsningen säger att svaret på b) är nej, är dessutom helt felaktigt. I föreläsningen upprepas gång på gång att det finns viktiga skillnader mellan olika aspekter på psykologin och att vissa beteenden är påverkbara av kultur, uppfostran och inläring även om grundläggande temperament är relativt resistent mot sådan påverkan. Det jag försöker göra är att ge studenterna verktyg för att resonera nyanserat om arv-miljö-frågan och precisera vad som kan påverkas och vad som inte kan det.

2. För en student kan det vara förbryllande att höra saker som avviker från en konventionell socialkonstruktivistisk uppfattning och eftersom innehållet i min föreläsning gör just detta, tycker jag det är rimligt att förklara bakgrunden till denna motsättning. Jag påpekar därför det finns ett starkt ideologiskt tryck på alla som i dagens klimat yttrar sig om könsskillnader, t.ex. manifesterat i en regeringsutredning

och en programförklaring från genusforskare som jag återger. NN citerar just denna motivering ur föreläsningen:

”Det finns en stark tendens i dagens samhälle att överdriva, eller i alla fall starkt betona, de sociala faktorernas betydelse. Här har vi en ledare i tidskriften Genus under den tiden ungefär då när man initierade ämnet genusvetenskap på svenska universitet. Då slog man fast i den här ledaren att det är en grundläggande premiss i genusforskning att skillnader mellan män och kvinnor i egenskap, beteende, sysselsättning etc inte kan förklaras biologiskt. Det ansågs vara själva utgångspunkten genusforskningen.”

NN uppfattar detta som uttryck för en ”politisk agenda”:

Jag tycker inte att det är lämpligt att en föreläsare på läkarprogrammet använder sin undervisningstid för att propagera för sin egna politiska agenda eller avfärdar genusvetenskap som icke-vetenskaplig.

Det är dock ett missförstånd att detta skulle vara uttryck för en *politisk* agenda. Poängen är just att förklara för studenter som kanske tror att det mot mina påståenden finns vetenskapliga resultat som pekar i en annan riktning och som jag förtiger. Det är då viktigt att förstå att det är ideologi, politik och fördomar som ligger bakom den konventionella uppfattningen, inte vetenskap. I den mån jag har en ”agenda”, gäller denna ett försvar för en vetenskaplighet som jag anser bör genomsyra arbetet på ett universitet.

De som framför saker som avviker från en socialkonstruktivistisk uppfattning utsätts också för mycket obehag. För att styrka och illustrera detta påstående nämnde jag två akademiker som förlorat sina anställningar pga. sådana uttalanden, rektorn för Harvard University, Lawrence Summers, och den danske professorn i psykologi, Helmuth Nyborg. Nyborg fick lämna sin anställning pga. en artikel där han hävdade att det fanns en intelligensskillnad mellan män och kvinnor. Efter en internationell protest från ledande intelligensforskare fick Nyborg tillbaka sin tjänst, men fallet illustrerar och bekräftar det jag ville säga, nämligen att de som står fast vid en vetenskaplig hållning kan förvänta sig obehag och kan inte räkna med stöd från sina universitet. Frestelsen att kompromissa och tona ned sådant som kan väcka motstånd blir då stark.

NN har funnit att Nyborg gjort uttalanden i helt andra frågor, tex etniska skillnader i IQ, och frågar om Lunds Universitet vill ”associera sig med” med sådant. Jag tycker att detta är extremt långsökt och en form av ”guilt by association”. Om man tog det på allvar skulle man vid Lunds universitet inte kunna undervisa om Kant och Hume pga. deras åsikter om rasskillnader eller använda Gini-koefficienten (det av sociologer mest använda måttet på jämlikhet) därför att upphovsmannen Corrado Gini var rådgivare till Mussolini. Framför allt är det dock irrelevant. Notera att jag inte nämner Nyborg som stöd för några påståenden om könsskillnader utan som belägg för att den som uttalar sig i detta ämne riskerar obehag. Nyborg förlorade sitt arbete just pga. uttalanden om könsskillnader och illustrerar därmed precis det jag ville säga. Detta innebär givetvis inget godkännande av allt han sagt vare sig om könsskillnader eller något annat.

3. Vid ett tillfälle visar Hesslow en bild på tre män som använder en motorsåg och kommenterar detta med att säga: *“Det här är en könsskillnad som är väldigt påtaglig. Hur män imponeras till exempel av motorer och snabba och starka bilar och sånt där. Jag ser att alla ler va, men jag tror inte att kvinnorna ler därför att de också tycker att det är häftigt med starka bilar. Men killarna tycker att det är det, och de känner igen sig lite och de tycker att det är litegranna genant men samtidigt är det så himla häftigt så man kan inte låta bli.”*

Jag tycker att detta förutom att det ger ett oerhört oseriöst intryck, naturligtvis helt saknar genusperspektiv. Det cementerar könsroller. Det är också bara uttryck för vad föreläsaren gissar att studenternas leenden kan ha inneburit. Hur är det relevant för vår undervisning?

För att lätta upp stämningen under en faktaspäckad föreläsning tillåter jag mig vid ett tillfälle ett ytterst oskyldigt skämt. Jag visar en bild (tidigare ett videoklipp) av några män som kopplat en V8-motor till en motorsåg och använder denna för att såga sig igenom en enorm trädstam. Bilden brukar utlösa munterhet som jag kommenterar med orden ”killarna brukar skratta åt det här för att det är litet häftigt. Flickorna skrattar också – för att de tycker att killarna är barnsliga”. Det hela tar kanske 30 sekunder och brukar just lätta upp stämningen. Bara en person med en extremt negativ och humorfri förhandsinställning kan kommentera detta med att det ”saknar genusperspektiv” och ”cementerar könsroller”. Relevansen för undervisningen ligger i att jag visar bilden som exempel på uppenbara könsskillnader som inte gjorts till föremål för forskning och därför illustrerar en begränsning hos de vetenskapliga studier som föreläsningen handlar om.

4. Jag vill också med kraft tillbakavisa NNs påstående att något jag säger om kvinnor och homosexuella skulle vara ”kränkande”. Jag har inga negativa attityder mot dessa grupper och anstränger mig särskilt för att inte säga något som kan uppfattas så. Jag vet nämligen att det finns känsliga människor som uppfattar varje diskussion om orsakerna till exempelvis en viss sexuell inriktning eller transsexualism som kränkande.

Hesslow sa även att homosexuella kvinnor blir homosexuella på grund av exponering av testosteron i livmodern och att *“Homosexuella kvinnor har vissa manliga fysiska drag som är mer åt det manliga hållet. Det gäller ögonbrynsbågar, det gäller fingerlängd, och det gäller lite såna här saker.”* Där förefaller det som om Hesslow har lappat ihop sitt resonemang utifrån resultaten av några åtskilda små studier. Vidare sa han att homosexuella kvinnor har *“en manlig sexuell inriktning”*, dvs så definierades attraktion till kvinnor som manlig sexualitet.

Jag vet inte om jag måste förklara varför det inte är acceptabelt att prata om homosexuella på det här sättet. Måste jag det? Det handlar både om att det kan finnas HBTQ-personer bland studenterna och om blivande läkares framtida bemötande av HBTQ-patienter.

Jo, det måste nog förklaras. Sexuell inriktning, dvs. om man attraheras av män eller kvinnor, är ett enormt viktigt biologiskt och medicinskt fenomen och de faktorer som ligger bakom variationer i sexuell inriktning är förstås också väsentliga. Det är då viktigt att känna till orsakerna till dessa variationer. Exponering för testosteron är troligen en orsak till homosexualitet hos kvinnor, vilket bekräftas av homosexuella kvinnor ofta företer andra drag som man vet har med testosteron att göra (exempelvis fingerlängd, ögonbrynsbågar). Att diskutera detta innebär självfallet

ingen värdering. I neuropsykologin behandlas alla möjliga personlighetsdrag och beteenden utan att man därför värderar dessa positivt eller negativt.

Hesslow talade om könsdysfori genom att säga att *“transsexuella vill vara ett annat kön och ändra sig till det”* samt att *“huruvida det är en sexuell läggning är en definitionsfråga”*. Det här sättet att uttrycka sig är transfobiskt och destruktivt. Historiskt sett har det funnits den felaktiga uppfattningen att transvestism är en sexuell fetischism, vilket gjort att transpersoner bemötts som perversa och/eller psykiskt sjuka. Därför är det viktigt att man inte säger att könsdysfori är en sexuell läggning. Jag är riktigt besviken på att läkarprogrammet låter såna här värderingar influera framtida läkare som kommer möta transpersoner.

Jag förstår inte vad NN här egentligen opponerar sig emot. Jag har inte påstått att transvestism är en ”sexuell fetischism” och inte heller har jag sagt eller antytt att ”transpersoner skulle vara perversa och/eller psykiskt sjuka”. Jag förstår inte alls logiken här. Menar NN att de som har en annan sexuell läggning än den vanligaste skulle vara ”perversa och/eller psykiskt sjuka” och att man därför inte får säga att könsdysfori är en sexuell läggning? Nu har jag ju inte sagt detta utan bara att det är en definitionsfråga om transsexualism är en ”sexuell läggning”. Någon värdering ligger självfallet inte i detta. Därtill finns det en särskild poäng med det. Låt mig förklara:

Jag har använt uttrycket ”sexuell läggning” som om det innefattade transsexualism eller könsdysfori. Detta ordval kan diskuteras eftersom sexuell läggning ofta används specifikt om homo-, bi- eller asexualitet. Det går emellertid inte att dra någon skarp gräns mellan transsexualitet/könsdysfori och homosexualitet. Vetenskapliga studier visar att en stor majoritet (50 – 90%) av barn med könsdysfori senare kommer att definiera sig som homosexuella och homosexualitet är kraftigt överrepresenterat bland transsexuella. Det finns därför behov av en paraplyterm som innefattar både olika sexuella orienteringar och olika uppfattningar om den egna sexuella identiteten. Det är därför man ibland använder LGBT eller t.o.m. LGBTQ. Dessa uttryck är dock otympliga och deras innebörd är troligen okänd för många studenter. Det skulle tagit orimligt mycket tid från föreläsningen att göra en terminologisk utläggning om detta. En enkel och ganska rimlig lösning är då att välja ordet ”läggning”, som enligt svenska ordböcker kan användas som synonym för ”temperament”, ”personlighet”, ”kynne” mm. Om man till detta lägger ”sexuell” i bemärkelsen ”har med kön att göra”, blir ”sexuell läggning” ett behändigt uttryck. Det har dessutom en annan mycket stor fördel: *det avdramatiserar atypiska läggningar* (fortfarande i den vardagsspråkliga betydelsen) och likställer dem med ”normal” könsidentitet och sexuell orientering. Man skall komma ihåg att transsexualism så sent som 2017 sågs som en sjukdom. Jag vill dock gärna undvika att framställa transsexuella som sjuka. Att använda ett avdramatiserande uttryck som likställer transsexualism med dess motsats är då faktiskt motsatsen till ”transfobi”.

Något missförstånd borde inte ha kunnat uppkomma eftersom jag, enligt det av NN själv citerade stycket, har givit en korrekt och vedertagen definition av transsexualism.

Jag medger dock, och gjorde så under föreläsningen, att man kan diskutera om detta är det bästa sättet att använda uttrycket sexuell läggning eller om det bör definieras på annat sätt. Jag tycker att Wikipedias slutsats här är ganska rimlig, där det under

rubriken *Sexuell läggning* står: att "Vad som ska räknas som sexuell läggning är till stor del en språklig och kulturell fråga, snarare än en fråga om vetenskap."

När det gäller påståendet att önskemål om könsbyten är en "trend" eller ett "mode", så motiveras det av de tidigare refererade siffrorna, enligt vilka en stor majoritet av barn med könsdysfori senare ser sig som homosexuella. Detta, liksom en mängd andra fakta, talar ju starkt för att de inte är transsexuella i egentlig mening utan att de tolkat sina känslor under en omvälvande period i enlighet med i samhället omkring dem florerande föreställningar. Det finns en vetenskaplig litteratur om detta till vilken jag gärna kan ledsaga den intresserade. En början kan vara att läsa någon artikel av Debra Soh, t.ex. denna: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/dont-treat-all-cases-of-gender-dysphoria-the-same-way/article37711831/>.

NN tycks också ogilla många av de saker jag säger om kvinnor:

I föreläsningens handout finns det sidor som beskriver mäns och kvinnors kognitiva förmågor och temperamentsskillnader. Innebär det verkligen att det ingår i kursen att man ska lära sig att kvinnor är "följsamma", "beroende" och "trygghetssökande"? Jag har inte lyckats hitta ämnet i studieguiden.

Dessa psykologiska skillnader är dock väldokumenterade och har självfallet en plats i en föreläsning om könsskillnader. Det gäller också det jag (i samma slide) säger om män, nämligen att de är mer "dominerande", "aggressiva" och "hänsynslösa" samt att dessa psykologiska skillnader förklarar varför män är starkt överrepresenterade i statistiken över våldsbrottslighet. Uttrycket "följsamma" t.ex. har ingen negativ laddning, i synnerhet inte när det kontrasteras mot "dominerande" och "aggressiva".

Det är givetvis orimligt att tolka det jag säger som kränkande av kvinnor. Det vore likaså orimligt att betrakta det jag säger som en kränkning av män. En konsekvens av detta skulle i så fall vara att den faktor som korrelerar starkast med benägenheten för våldsbrott inte får nämnas i en föreläsning på ett universitet.

5. Hesslow förkastar helt den beteendevetenskapliga standardteorin och hävdar att det finns konsensus i hela akademiska världen om att den inte stämmer. Samtidigt lägger Hesslow fram en förklaringsmodell för beteenden som enbart består av evolutionsbiologi. Det ger intryck av att det finns konsensus för att hans förklaringsmodell är den enda rätta, när det inte stämmer. Det finns andra förklaringsmodeller som integrerar både arv och miljö och det är knappast ett ämne där det finns konsensus. Återigen blir det tydligt att Hesslow har en personlig agenda, snarare än av att han vill förmedla en nyanserad beskrivning av vad olika discipliner kommit fram till inom området arv och miljö. Ska inte läkarstudenter få ta del av hela bilden, istället för Hesslows personliga uppfattning?

Det som det finns konsensus om i den vetenskapliga världen är att variationer i temperamentsegenskaper till ca 50% orsakas av genetisk variation medan ca 50% orsakas av miljövariation. Detta redogör jag för med pedantisk noggrannhet i föreläsningen. Vad som är mer oklart är vilka de relevanta miljöfaktorerna egentligen är och där går meningarna isär. Flertalet forskare är dock ense om att det man normalt åsyftar med miljöfaktorer, sådant som uppfostran, familjeförhållanden,

socioekonomisk status t.ex. har ringa betydelse. Jag diskuterar möjligheten, och är då synnerligen noggrann med att säga att detta inte är allmänt vedertaget, att mätfel och i tiden närliggande miljöfaktorer (exempelvis förhållanden på arbetsplatsen eller i familjen) ligger bakom en stor del av miljövariationen.

6. Hesslow sa också att det finns “*ytterst svaga belägg för PTSD*”, dvs att det är en riktig diagnos överhuvudtaget. Han sa att vare sig krigstrauman eller våldtäkter i barndomen gav upphov till psykisk problematik såsom depression eller ångest. Detta är ju inte heller sant. Vill ni verkligen att framtida läkare ska ha den uppfattningen?

Jag har inte sagt att krigstrauman eller våldtäkter i barndomen inte kan ge upphov till en ”psykisk problematik”. Tvärtom brukar jag säga just det kan inträffa. Däremot finns inga tydliga belägg för att sådana barndomsupplevelser ger upphov till psykiska sjukdomar som t.ex. schizofreni, bipolär sjukdom eller depression senare i livet.

När det gäller PTSD, är det en omstridd diagnos och framstående psykiatrer t.ex. Dinesh Bhugra, tidigare president för Royal College of Psychiatrists, har nyligen (2015) förnekat att tillståndet alls existerar (se vidare t.ex. Derek Summerfield, ‘The invention of Post-Traumatic Stress Disorder and the social usefulness of a psychiatric category’, *British Medical Journal* vol. 322 (2001) pp. 94-95; Nancy C. Andreasen, Posttraumatic stress disorder: a history and a critique *Ann. N.Y. Acad. Sci.* 1208 (2010) 67–71; Richard J Nunnally, *Remembering Trauma*, Belknap, 2003).

NN beskriver i ett av sina brev syftet med sin kritik med följande ord:

”Jag skulle nu vilja veta om ni i kursledningen står bakom de här sakerna samt hur de är förenliga med universitetets värdegrund och med dess likabehandlingsplan.”

Jag vill påstå att allting i min föreläsning är förenligt med universitets värdegrund och att där inte finns någonting som strider mot någon ”likabehandlingsplan”.

Lund 2018-09-05

Germund Hesslow